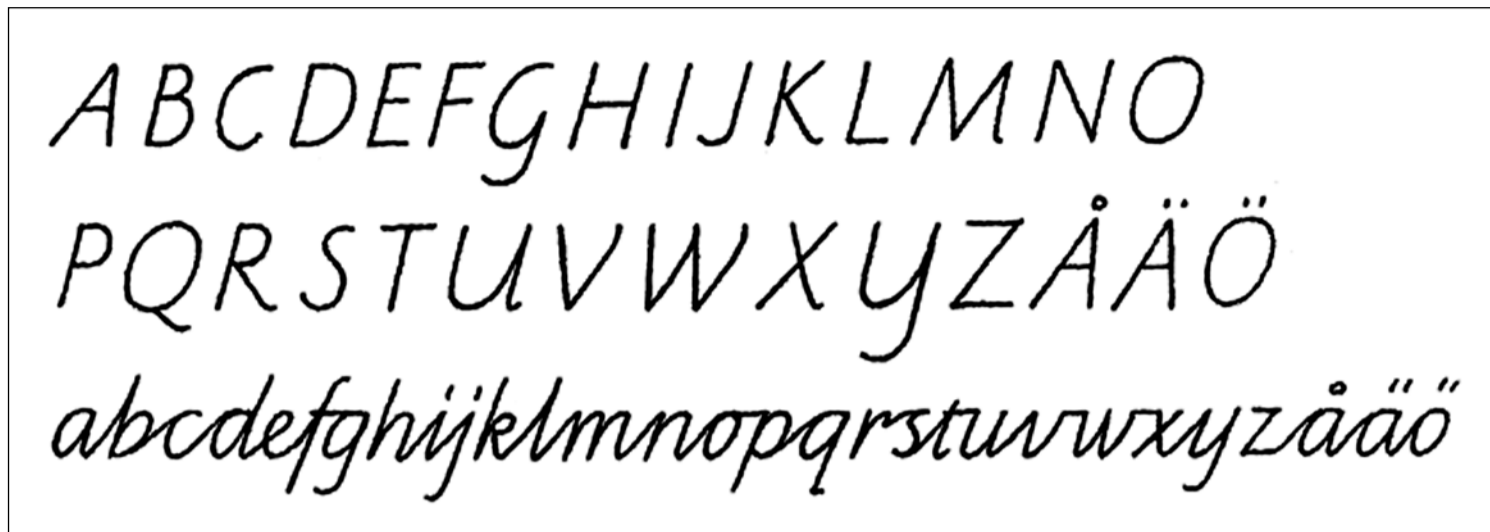

reforma psacího písma, která skončila fiaskem

POHLED DO ŠVÉDSKA

Ondřej Vimr

V minulých číslech (6, 8 a 11/2010) se *Tvar* dosti podrobně zabýval navrhovanou školní písmovou předlohou *Comenia Script*, kterou vytvořila a prosazuje do škol kaligrafska Radana Lencová. V internetových diskuzích se objevily zmínky, že podobný pokus se školním písmem proběhl ve Švédsku v 70. letech minulého století. Požádali jsme proto našeho spolupracovníka Ondřeje Vimra, který v současné době přednáší na univerzitě v Uppsale, aby zjistil podrobnosti přímo ze švédských zdrojů a průběh tamní reformy školního písma zprostředkoval čtenářům *Tvaru*. Je překvapivé, jak se „reformní“ švédská předloha svým „tiskacím“ charakterem přibližuje *Comenia Scriptu* a jak se argumentace, kterou bylo zavedení nové předlohy ve Švédsku zdůvodňováno, v lecčems podobá argumentaci Radany Lencové. Zbývá jen doufat, že nebudeme muset být překvapeni i podobnými následky na dětech a celé společnosti. *red*

Obr. 1: Písmová předloha *SÖ-stilen* se razantně vypořádala s klíčkami dob minulých. *SÖ-stilen*, první jednotná švédská školní předloha, povinná v letech 1975–1985, neustála kritiku, kterou lze shrnout do tří písmen: *g, j, y*. Ta se totiž nově nevázala na následující písmeno. Námitky však poukazovaly i na další závažné problémy, které předloha způsobila.

Laboratoř Evropy

Švédsko bývá často dáváno za příklad úspěšné a progresivní země, která v řadě odvětví udává takt minimálně v evropském kontextu. To je ale značné zjednodušení. Realističtější by bylo říci, že Švédsko představuje jakousi laboratoř Evropy, kde se mnoho konceptů zkouší a některé z nich jsou úspěšné (ty se pak vystavují do výkladní skříně Švédského království). Mnoho jich však v lepším případě vyzní do ztracena, v horším případě končí debaklem s neblahými následky.

především z italské antikvy z 15. století. Vystupoval proti tradičnímu krasopisu; jsa ovlivněn dobovým funkcionalismem,razil myšlenku, že psací písmo má být „jasné. *Musí se snadno a rychle psát. A musí být estetické a příjemné.*“ Ve své době se však mezi učiteli neseťkal s pochopením.

Nicméně o více než dvacet let později, na počátku 60. let, z jeho návrhu vyšel Školský úřad. Připravoval tehdy nové moderní osnovy (největší reformu od roku 1842) a mezi převratné změny automaticky zahrnul i nové písmo. Přizval ke spolupráci slav-

Ne děti, ale písmena

Reakce na sebe nedaly dlouho čekat. Nesly se v negativním duchu. Protestovali dokonce i žáci, především ti nadanější, kteří se nechtěli smířit s tím, že nebudou psát *tak pěkně* jako jejich rodiče a prarodiče. Dřívější písmo znali nejen od nich, ale i ze samotné písanky, která byla srovnáním písmen „starého stylu“ a písmen nových prokládána, aby se děti staré písmo naučily číst (viz obr. 2).

Zásadnější úlohu pochopitelně sehrály protesty pedagogů, a především výsledky žáků. Ústřední námitkou bylo, že *pozornost se tu nevěnuje dětem, ale písmenům*. Předloha *SÖ-stilen* podle pedagogů vůbec nebrala ohled na zkušenosti s rozvíjením dětské jemné motoriky a na to, jak se do psacích pohybů promítá osobnost dítěte.

Synekdochicky vzato se polemika vedla nad třemi malými písmeny: *g, j, y* (a vlastně také *q*, které se však ve švédštině prakticky nepoužívá). Tato písmena se totiž podle nové předlohy neměla psát spojitě, resp. následující písmeno na ně nemohlo být napojeno, protože jejich spodní délky byly přerušeny.

Učitelé konstatovali, že didaktika nácviku psaní podle nového vzoru nebyla propracovaná. Hlavní nedostatek spatřovali v nekonzistentním přístupu ke spojitosti písma. Navržená spojení jednotlivých písmen byla nelogická a při rychlejší a uvolněnější psaní těžko proveditelná. Mezi některými písmeny bylo třeba pero zvednout stejně, jako se zvedá mezi slovy, takže děti vposledku mezi písmeny a slovy dělaly tytéž mezery, což mělo za následek znatelně sníženou čitelnost písma.

Nadané děti písmo neměly rády pouze z estetických důvodů; opravdové potíže však nastaly především u žáků se sníženými motorickými schopnostmi, ačkoli právě jim měla zjednodušená předloha pomoci nejvíce.

Neslavný konec

Zhruba po pěti letech protestů začal Školský úřad ustupovat. Autorka předlohy Kerstin Anckersová připustila klíčky i u spor-

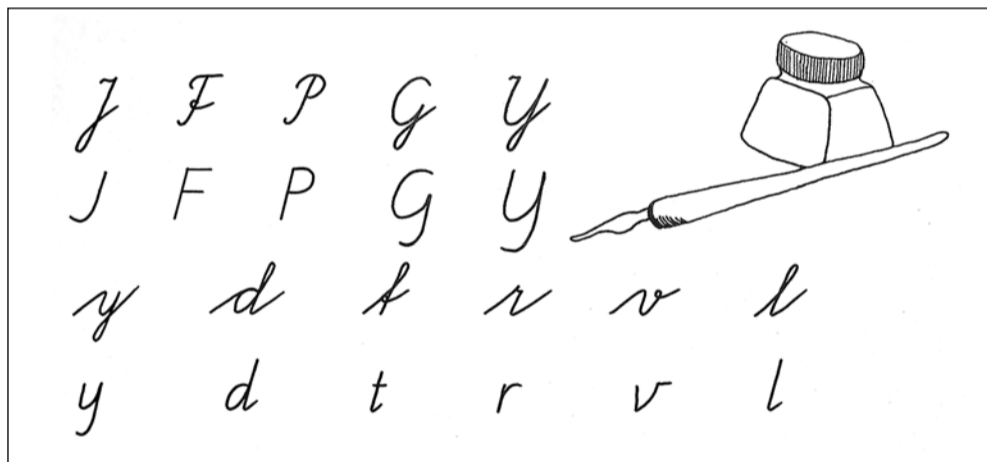
ných spodních délek a navrhla další způsoby spojování různých písmen, avšak předloze to renomé již nikdy nevrátilo. Volnost ve způsobu navazování, které si děti postupně měly vybrat samy, vnesla do předlohy jenom zmatek.

V roce 1985, tedy deset let po zavedení obligatorní předlohy, byla povinnost nové písmo vyučovat zrušena, přičemž opatření bylo umně zaobaleno dobovou demokrati-zační snahou přenést rozhodování z centrální úrovně na regiony, resp. školy. Pedagogové opět mohli rozhodovat o tom, jakou předlohu budou vyučovat. Zkušení učitelé začali okamžitě, spontánně a živelně tvořit nové písanky „starého stylu“ (viz obr. 3). Předloha *SÖ-stilen* zůstala alternativou, leč marginalizovanou. Dodneška však vzbuzuje vášnivé debaty především mezi těmi, kteří se na přelomu 70. a 80. let stali obětmi experimentu, a kteří se proto – řečeno slovy, jimiž sami sebe často ironicky hodnotí – *nikdy nenaučili psát*.

Negativní reakce nakonec vyvolaly reflexi i u samotné Anckersové, která sepsala pět bodů, na něž by se mělo dbát při příštích reformách psacího písma: 1) *zaveďte znovu jednotnou psací předlohu, ale v první řadě motivujte učitele*; 2) *oddělte výuku psaní a čtení*; 3) *zaveďte znovu didaktiku nácviku psaní rukou do plánů pedagogických škol*; 4) *v prvních třech letech školní docházky vyhradte ve výuce čas na psaní*; 5) *nesměšujte psací písmo s kaligrafií!*

•••

V této souvislosti dodejme, že nový písmový vzor není jedinou švédskou vzdělávací reformou modernizačního průvanu 70. let 20. století, nad níž se dodneška vznášejí otazníky. Další oblastí je odbourání toho, čemu se v českých médiích hanlivě přezdívá *biflování*. Zvláště v humanitních oborech se totiž ve Švédsku upozorňuje na to, že bez onoho *biflování* mají žáci v mezinárodním srovnání zoufalé výsledky. Na hlubší rozbor tohoto tématu se však v rámci článku o písmové předloze bohužel nedostane.

Obr. 2: Aby se děti naučily číst písmo svých rodičů, byly písanky prokládány srovnáním písma „starého stylu“ a písma nového.

Za vynaložené úsilí je ovšem třeba Švédy jednoznačně ocenit, už třeba kvůli tomu, že jejich těžce a drazo vydobyté zkušenosti nebudeme ignorovat – že se z nich dokážeme poučit. To se týká jak úspěchů, tak (možná hlavně) slepých uliček.

Švédská reforma psacího písma je zářným příkladem karambolu, který není záhodno přejít mávnutím ruky.

Cesta k nové předloze

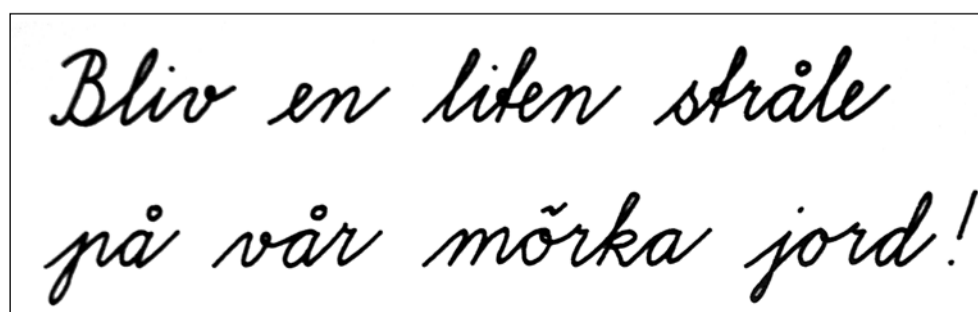
Jedním z průvodních jevů společenských bouří na přelomu 60. a 70. let minulého století byla (nejen ve Švédsku) demokratizace školství. Často se v tomto kontextu zmiňuje školství vysoké; citelné změny však probíhaly na všech úrovních. Řada změn se ve skutečnosti připravovala již delší dobu, někdy i desetiletí, takže zmíněné společenské bouře působily v mnoha ohledech spíše jako jejich urychlovač, katalyzátor. Reforma školního vzoru psacího písma spadá přesně do tohoto rámce.

Švédsko dlouho nemělo jednotnou předlohu psacího písma. Vyučované písmo vycházelo z regionálních tradic, záleželo na volbě učitelů a škol. V roce 1941 navrhl švédský kaligraf Bror Zachariasson nový vzor psacího písma, který prostřednictvím Školského úřadu nabízel školám. Vycházel

nou kaligrafskou Kerstin Anckersovou, ve Švédsku známou mimo jiné tím, že osobně psala diplomy Nobelovy ceny (včetně diplomu pro Jaroslava Seiferta). Ta vyšla ze Zachariassonových myšlenek a návrhů a nový vzor dopracovala.

Zavádět do škol se začal na počátku 70. let. Byly připraveny manuály pro učitele a vyškoleny byly několik desítek odborníků, kteří Švédsko objížděli a novou předlohu představovali pedagogům. V tehdejších podkladech pro učitele čteme například: *„Naše doba si žádá písmo, které se snadno píše i čte, písmo funkční, snadné a věčné, bez zbytečně zdobných a strojených tvarů. Písmo, které odpovídá modernímu funkčnímu designu v ostatních oborech. Písmo, které odráží svou dobu.“*

V roce 1975 byla Předloha Školského úřadu, *SÖ-stilen* (viz obr. 1), zavedena plošně a povinně do všech škol; poprvé v dějinách Švédska se všichni museli učit stejné písmo. V doprovodném materiálu k písankám se píše: *„Předlohou, která se užívá v celé zemi a jež více odpovídá tištěnému písmu, chce Školský úřad posílit vazbu mezi výukou psaní a čtení, minimalizovat potíže při stěhování mezi kraji s různými předlohami a zjednodušit mezinárodní komunikaci. Nový vzor se totiž úžeji přimyká k předlohám používaným v mnoha dalších zemích, především evropských.“*

Obr. 3: Ukázka textu z nové písanky „starého stylu“. Tyto písanky se začaly hojně objevovat poté, co byla v roce 1985 zrušena povinnost užívat předlohu *SÖ-stilen*.